

Кацшиш Н. Є.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу англомовного дипломатичного дискурсу крізь призму мультимодальності. Зроблено спробу виявити й охарактеризувати вербальні та невербальні компоненти у сучасному дипломатичному дискурсі. Здійснено критичний аналіз поняття електронної дипломатії як зразка дипломатичного дискурсу і як середовища, де найчастіше спостерігаємо його мультимодальну природу. Охарактеризовано твіттер-мікроблог дипломата як окремих жанр дипломатичної комунікації. Уточнено поняття дипломатичної мови з урахуванням її вербальних і невербальних проявів. Мультимодальна природа дипломатичного дискурсу притаманна не лише сучасним жанрам і характеризувала дипломатичну комунікацію протягом усього часу її існування. З'ясовано, що дипломатична комунікація налічує три складники: особу-дипломата, аудиторію та повідомлення. Наявність цих складників підтверджує мультимодальну природу цього дискурсу. Особливу увагу у дослідженні присвячено аналізу повідомлення. Наголошено, що повідомлення в електронній дипломатії містять, окрім тексту, ще й фото або зображення. З огляду на це автор пропонує виділяти два типи повідомлень у твіттер-мікроблогах: 1) вербальні повідомлення; 2) мультимодальні повідомлення з вербальним і візуальним компонентами. У ширшому сенсі, враховуючи усі прояви дипломатичного спілкування, автор описує і третій тип повідомлень у дипломатії – мультимодальні повідомлення з вербальним та акторним компонентами. Як приклад мультимодальних повідомлень із вербальним і візуальним компонентами наведено твіттер-повідомлення із селфі, які нерідко продукують дипломати, маючи на меті втілити низку цілей. Продемонстровано, що такі повідомлення мають особливу вагу в дипломатії та утворюють її окремих підвид – «селфі-дипломатію». Запропоновано огляд лінгвопрагматичних рис дипломатичного дискурсу в інтернеті; висловлено припущення, що ці риси підсилюються невербальним кодом. Серед них на особливу увагу заслуговують: тактовність, інакомовність, натяк, кортезивність, декларативність, деталізованість та інформативність. Автор подає приклади вербальних проявів цих рис. Подано аналіз візуального компонента повідомлень і запропоновано три стадії сприйняття мультимодального повідомлення з вербальним і візуальним компонентом аудиторією. Окреслено переваги використання мультимодальних повідомлень у дипломатії.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, електронна дипломатія, мультимодальність, невербальний код, селфі-дипломатія, твіттер-мікроблог.

*"You should say what you mean", the March Hare went on.
"I do", Alice hastily replied,
"at least, I mean what I say – that's the same thing, you know".
"Not the same thing a bit!", said the Hatter.
Lewis Carroll "Alice in Wonderland".*

Постановка проблеми. Дипломатична комунікація (далі – ДК) сьогодні зазнає змін під впливом цифрових технологій. Дипломатичний дискурс (далі – ДД) охоплює нові жанри і форми, послуговуючись вербальними та невербальними засобами спілкування. Англомовний ДД сьогодення постає багаторівневою єдністю, в якій інтегровано вербальні, візуальні, жестові та звукові компоненти. Незважаючи на постійну зміну і розвиток, дипломатія, а разом з нею і мова, що її обслуговує, все ж залишається зразком клішованості, ритуалізованості, синкретизму стилів.

Як проілюстровано в епіграфі до нашої праці, те, що ми говоримо, і те, що ми маємо на увазі, – не завжди одне й те саме. Це значною мірою стосується дипломатичного спілкування, де вирішальними часто є натяки і неоднозначні висловлювання, а дії або їх відсутність здатні замінити спілкування у традиційному сенсі.

Прогрес інформаційних технологій і розвиток дипломатичних відносин спричинили появу електронної дипломатії та, зокрема, її різновиду – твіттер-дипломатії, а разом із нею – й нові способи мовної взаємодії. Електронна дипломатія відіграє дедалі більшу роль у сучасному міжнародному житті. Вона не лише впливає на характер дипломатичних відносин, але й змінює саме розуміння дипломатії, оскільки робить дипломатичне спілкування більш відкритим і доступним для широкого загалу. Нові прояви ДД спонукають до пошуку нових видів його аналізу. Наша праця покликана проаналізувати мультимодальну природу ДД крізь призму його вербальних і невербальних засобів.

У сучасних дослідженнях широко застосовується мультимодальний підхід до вивчення різних видів дискурсу, що розширює наявні знання і залучає до аналізу як різноманітні мовознавчі галузі (лінгвістику тексту, психолінгвістику, візуальну комунікацію, невербальну комунікацію), так і суміжні науки (психологію, риторику, політологію та ін.). Дослідження мультимодальності знаходимо у роботах Т.Д. Ройса, Г. Креса, Т. ван Леувена та ін. З іншого боку, мультимодальний підхід до вивчення англомовного ДД є новаторським і ще не ставав об'єктом окремого дослідження. Наша праця значною мірою ґрунтується на теорії мультимодальної метафори Ч. Форсвілля, оскільки саме дослідження численних зразків візуальної та мультимодальної метафори у наших попередніх розвідках призвело до розширення розуміння ДД у сенсі його мультимодальності.

Зазначимо, що мультимодальний підхід до вивчення ДД полягає у виявленні й аналізі механізмів функціонування вербальних, візуальних, жестових, звукових та інших кодів, які утворюють сучасний англомовний ДД.

Об'єктом нашого дослідження є, головним чином, твіттер-мікроблоги (далі – ТМ) представників дипломатичного корпусу США, а також інші свідчення електронного спілкування американських послів і дипломатів (публікації у соцмережах).

Мета дослідження – виявити мультимодальну природу англомовного ДД шляхом аналізу функціонування вербальних і невербальних засобів у жанрах ДК, відображеної в інтернеті.

Матеріалом дослідження слугували 240 ТМ посольств США (зокрема у Швейцарії, Великій Британії та ін.) та 9 особистих твіттер-мікроблогів американських дипломатів, переважно послів у різних країнах і міжнародних організаціях (Памела Гамамото, посол США в ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві; Дана Шел Сміт, посол США в Катарі; Кірк Вагар, посол США в Сінгапурі; Марк Гілберт, посол США у Новій Зеландії та Самоа; Алекса Веспер, посол США в Австрії; Джейн Гартлі, посол США у Франції; Сюзан Левайн, посол США у Швейцарії та Ліхтенштейні; Джон Кері, держсекретар США; Деніел Баер, посол США в ОБСЄ).

Виклад основного матеріалу. Здійснення комунікації дипломатами за допомогою твіттера призвело до появи нової форми дипломатії, а саме твіттер-дипломатії, або твіпломатії. Твіпломатія, як стверджують дослідники, – це водночас новий вид, прийом, інструмент і засіб дипломатії (альтернативний, але не здатний її замінити), який полягає у практичній реалізації основних завдань дипломатії комунікативно-лінгвальними методами у поєднанні з сучасними електронними цифровими технологіями у Всесвітній мережі Інтернет [4, с. 31].

Як ми уже зазначали у наших попередніх дослідженнях, електронна дипломатія виражається у жанрі ТМ. ТМ – це постійно оновлюваний і стислий онлайн-щоденник, комунікативною метою якого є обмін думками в режимі «тут і зараз», обговорення проблеми, залучення до діалогу та полілогу, інформування, самопрезентація, саморефлексія [3, с. 132]. У разі електронної дипломатії та, зокрема, твіпломатії варто говорити про ТМ як про потужний засіб впливу [2, с. 40].

ТМ є переважно мультимодальним повідомленням, оскільки, окрім тексту (вербального компонента), зазвичай містять ще й зображення, фото або звук (невербальний компонент). Цей новий жанр ДД розширює розуміння про ДК і впливає на розвиток дипломатичної мови. З іншого боку, ТМ як жанр ДД повністю відповідає параметрам ДД, гармоніює з основними дипломатичними концептами і володіє тими ж лінгвопрагматичними рисами, що й інші жанри ДД (промова, тост, меморандум, заява МЗС). У нашому розумінні реєстрів ДД ТМ відносимо до паритетного реєстру, опираючись на семантичну та прагматичну характеристику лексики, що переважає у мікроблогах [1]. Щодо концепції типів текстів англомовного ДД, розробленої нами раніше, то зауважимо, що на основі аналізу параметрів диференціації типів текстів, а саме предметно-тематичної ознаки (прагматики та семантики терміна), функціональної ознаки (мети та ситуації спілкування), структурно-композиційних особливостей тексту [1, с. 59] ТМ відносимо до інформативного, кортезивного, аргументативного типів текстів. Позиціонування ТМ як одного з ключових жанрів ДК в інтернеті призводить до потреби аналізу нового комунікативного середовища, простеження відмінних або спільних рис мови дипломатії у новому та традиційних жанрах ДК.

Новий рівень дипломатичних відносин, який став можливим завдяки твіттер-дипломатії, став поштовхом для розвит-

ку мови дипломатії, аналіз якої дасть можливість простежити особливості розвитку дипломатичної мови за нових умов. Дипломатична мова, що складається з вербальних і невербальних засобів, покликана встановлювати та підтримувати діалог, сприяти уникненню конфліктів, досягненню мети у ввічливий і необразливий спосіб. Її характерними рисами нерідко є натяк, двозначність, а також зовсім протилежні: чіткість, ритуалізованість, клішованість. Дипломатія завжди покладалася на поєднання вербальних і невербальних засобів, що допомагали їй маневрувати у складному міжнародному житті. Нерідко «повідомлення» – це подарунки, якими обмінюються дипломати, вітальні листівки та ін. Дипломатичний етикет дозволяє дипломатам використовувати багато засобів, які замінюють слова і мають більший зміст. У дипломатії невербальна комунікація має переваги порівняно з вербальною. Вона дозволяє чіткіше продемонструвати позицію, виразити чи приховати думку, проявити повагу / неповагу. Варто згадати, для прикладу, обмін послами, особистості котрих завжди свідчили про рівень поваги між державами, обмін подарунками, вибір місця і часу проведення зустрічі. Усі згадані вище форми невербального спілкування нерідко мають більшу вагу, ніж слова, і є значно інформативнішими для сторін переговорів.

Зауважимо, що твіттер-дипломатія – ефективний, перспективний, але сьогодні лише допоміжний інструмент для дипломатів. Значна частина ДК не є доступною для широкого загалу, однак електронна дипломатія, розширюючи аудиторію слухачів, дозволяє краще зрозуміти природу дипломатичного спілкування. З іншого боку, електронна дипломатія не обмежується лише твіттер-повідомленнями. Сюди відносимо також комунікацію в інших соціальних мережах і, безумовно, дипломатичне листування, що нерідко відбувається в електронний спосіб.

Про мультимодальну природу ДД свідчить не лише електронна дипломатія. Вона, швидше, є засобом, який дозволяє проникнути у світ дипломатії ширшій аудиторії та сприяє взаємопроникненню різних модусів у ДД. Незважаючи на те, що ДД налічує велике різноманіття жанрів, практично кожен жанр підтверджує думку про мультимодальність цього дискурсу, адже, окрім повідомлення, яке є здебільшого вербальним, ДК неможлива без особи-дипломата (дипломатичної особистості), а також аудиторії, котра отримує повідомлення (адресата). Згадані вище складники ДД засвідчують його мультимодальну природу у більшості жанрів.

На особливу увагу заслуговує саме повідомлення, адже воно має певні особливості порівняно з повідомленнями у суміжних дискурсах, зокрема у політичному. Дискурсивні характеристики цього складника ДД становлять широкий інтерес для аналізу у руслі сучасних досліджень мультимодальності та полікодовості.

Особливістю повідомлення у ДД є його мультимодальний характер, адже більшість повідомлень (особливо в електронній дипломатії), окрім тексту, містять фото або зображення. Проаналізуємо вербальний компонент мультимодальних повідомлень в електронній дипломатії.

Беручи до уваги вербальні прояви ДД у соцмережах, виділяємо такі його лінгвопрагматичні риси: **тактовність** (“*diplomats may feel upset, worried, bothered, disturbed by the violence penetrated against Ukrainian civilians*”, “*my thoughts are with everyone affected*”); **інакомовність** (“*incomplete success*” замість “*total failure*”, “*dangerous decision*”, замість “*irresponsible*”

decision"); **одночасну нечіткість і точність** ("special and differential treatment for developing countries", "reckless, disgraceful attack"); **натяк** ("heartening news from India", "Always love to be in Paris, but this time especially moving"); **кортезивність** ("America stands with Pakistan in this difficult hour"); **високий ступінь вживання традиційних дипломатичних формул спілкування та дипломатичну риторичку** ("Standing in solidarity with our ally Australia today", "A brighter future is ours to write", "expanding economic engagement"); **позитивну оцінність** ("productive day", "productive meeting", "Small-business owners are the most confident since 2006"); **декларативність** ("Prime minister Al-Abadi discusses progress in Iraq with US Secretary of State"); **деталізованість та інформативність** ("Heading out to London", "Now in Switzerland"); **соціальну інтегрованість** ("Climate change is personal to me, but I am in Lima today because it should be personal for everybody").

Фото і зображення, які вдалося проаналізувати у межах цього дослідження, підтверджують присутність цих рис, зокрема, у жанрі ТМ. Детальний аналіз візуальних форм спілкування буде представлено у наступних наших працях.

Як засвідчує аналіз, мультимодальні повідомлення у ТМ дипломатів бувають двох видів: 1) вербальні, котрі містять лише текст; 2) мультимодальні повідомлення з вербальним і візуальним компонентом. У ширшому сенсі, беручи до уваги й інші жанри ДД, ми виділяємо ще й мультимодальні повідомлення з актонічним компонентом, у яких, окрім вербального компонента, знаходимо власне дії, здійснені представниками дипломатичного корпусу (надсилання подарунків, вибір представника / заступника / посла; призначення дати й місця зустрічі тощо).

Аналіз мультимодального повідомлення з вербальним і візуальним компонентом вважаємо за доцільне розпочати з вивчення процесу його сприйняття аудиторією. Візуальний компонент забезпечує емоційність і необхідну реакцію адресата. Повідомлення, що містять цей компонент, є ефективнішими, ніж вербальні, через те, що процес сприйняття інформації адресатом займає три стадії:

1) сприйняття візуального контексту; насамперед адресат бачить зображення / фото, а вже пізніше читає текст, і у такий спосіб візуальний компонент готує адресата до сприйняття інформації;

2) сприйняття вербального контексту; на цій стадії адресат порівнює інформацію, яку вже отримав, із візуальним компонентом, отримує додаткову інформацію та ідентифікує головний зміст повідомлення;

3) зіставлення обох контекстів і залучення попереднього знання для правильної інтерпретації отриманої інформації.

Такий спосіб сприйняття повідомлення призводить до того, що адресат зазнає більшого маніпулятивного впливу. Роль попереднього знання є важливою, бо унеможливорює різні інтерпретації одного й того самого повідомлення. З іншого боку, необізнана у міжнародній політиці аудиторія не зможе адекватно сприйняти інформацію.

Як приклад мультимодального повідомлення з візуальним компонентом можемо навести селфі-дипломатію. Це ефективний спосіб представити подію і своє ставлення до неї, а також викликати необхідні реакції. Особисті фото дипломатів разом із колегами дозволяють продемонструвати партнерів і союзників, досягти бажаних цілей стосовно нового партнерства. Фото

та зображення, що містять національні символи, теж нерідко спостерігаємо у соцмережах. Апелюючи до них, дипломати досягають цілого спектру цілей швидше й ефективніше, ніж вони б це зробили за допомогою, скажімо, промови.

Висновки. Отже, головними перевагами використання мультимодальних засобів у дипломатії є: 1) швидке поширення інформації; 2) вищий персуазивний ефект повідомлення; 3) ширша аудиторія.

Результати аналізу засвідчують, що застосування мультимодальних засобів у ДК дозволяє дипломатам ефективніше досягати своїх цілей і в ширшому сенсі сприяє розбудові та підтриманню дипломатичних відносин. Електронна дипломатія є середовищем, у якому знаходимо найхарактерніші прояви мультимодальної природи ДД, однак мультимодальні повідомлення завжди були притаманні ДК.

Подальше вивчення мультимодальності англійського ДД дозволить виявити складні механізми дипломатичних відносин, з одного боку, та поглибити знання про окремий дискурс, з іншого. Перспективою дослідження є детальний аналіз візуальних, жестових, звукових та інших форм невербального спілкування у сфері дипломатії.

Література:

1. Кашишин Н. Диференціація таксономічних одиниць англійського дипломатичного дискурсу. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2013. Vol. I (2). 2013. P. 54–62.
2. Кашишин Н.С. Особливості дипломатичної мови у твіттері. *Нова та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27–28 лютого 2015 р. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 39–41.
3. Пожидаєва І.В. Блогінг і мікроблогінг: модифікація жанру. *Мовні і концептуальні картини світу*. ВПЦ «Київ. у-т», 2011. № 34. С. 130–135.
4. Пономаренко О. Дипломатія, трипломатія, твіпломатія: новітній канон дипломатичного дискурсу. *Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Іноземна філологія*. 2013. № 1 (46). С. 30–33.
5. Forceville, C., Urios-Aparisi, E. *Multimodal Metaphor*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. 470 p.
6. Kress, G., Van Leeuwen, T. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London : Routledge, 2010. 212 p.
7. Royce, T.D. *Intersemiotic Complementarity: a framework for multimodal discourse analysis*. *New Directions in the Analysis of Multimodal Discourse* / ed. by Terry D. Royce and Wendy L. Bowcher. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2007. P. 63–109.

Kashchyshyn N. Multimodal aspect of the study of English diplomatic discourse

Summary. The article is devoted to the analysis of English diplomatic discourse through the prism of multimodality. An attempt has been made to identify and characterize verbal and non-verbal components in modern diplomatic discourse. A critical analysis of the concept of electronic diplomacy as an example of diplomatic discourse and as the environment in which its multimodal nature is observed most often is made. The twitter-microblog of a diplomat is described as a separate genre of diplomatic communication. The concept of the diplomatic language has been clarified in view of its verbal and non-verbal manifestations. It is suggested that the multimodal nature of diplomatic discourse is inherent not only to modern genres, but has characterized diplomatic communication throughout its existence. It is revealed that diplomatic communication

has three components: a diplomat, an audience and a message. The presence of these components confirms the multimodal nature of this discourse. Particular attention is devoted to the analysis of the message. It is emphasized that messages in electronic diplomacy contain, in addition to text, a photo or an image. In view of this, the author endeavours to differentiate 2 types of messages in twitter-microblogs: 1) verbal messages; 2) multimodal messages with verbal and visual components. In a broader sense, taking into account all manifestations of diplomatic communication, the author describes the third type of messages in diplomacy – 3) multimodal messages with verbal and actonic components. As an example of multimodal messages with verbal and visual components, twitter messages with selpie, often produced by diplomats with a view to implement a set of goals are presented. It is shown that

these messages have a special weight in diplomacy and form its separate subtype – “selpie-diplomacy”. A review of linguo-pragmatic features of diplomatic discourse on the internet is suggested; it is assumed that these features are enhanced by non-verbal code. Among them tactfulness, doublespeak, hint, courtesy, declarativeness, specification and informativeness deserve special attention. The author gives examples of verbal manifestations of these features. An analysis of the visual component of messages is provided and 3 stages of the reception of a multimodal message with verbal and visual components by the audience are proposed. The advantages of using multimodal messages in diplomacy are outlined.

Key words: diplomatic discourse, electronic diplomacy, multimodality, non-verbal code, selpie-diplomacy, twitter-microblog.